

(PLECS)

D'HISTÒRIA LOCAL

155

Directors: Ramon Arnabat (URV),
Josep Santesmases (CCEPC)
Compaginació: Natàlia Báscones
Disseny: Canseixanta
Triada de novetats: Pineda Vaquer,
Carles Barrull (IRMU)
Dipòsit legal: B. 47.520-76
ISSN 2339-6997

CONTINGUTS

EDITORIAL: El sindicalisme ...	1
TEMES 1: L'organització sindical ...	2
TEMES 2: L'harmonització de la ...	5
TEMES 3: «Fars en la foscor» ...	8
PATRIMONI: Patrimoni sindical ...	11
RESSENYES	13
TRIA DE NOVETATS	14
NOTICIARI	16

Plecs d'Història Local és una revista trimestral que publica articles originals de recerca i reflexió sobre història local i comarcal i en divulga la producció editorial i les activitats en l'àmbit territorial de les terres de parla catalana.

ANTONI GAVALDÀ. Universitat Rovira i Virgili. Grup "Ideologies i societat a la Catalunya contemporània" (ISOAC)

EL SINDICALISME FRANQUISTA

El sindicalisme és un instrument per intentar trobar una entesa amb qui ostenta el poder decisor dels mitjans de producció, amb l'objectiu de millorar la vida dels treballadors en el camp laboral, en aspectes com l'econòmic o la millora de les condicions de treball, en un sentit ampli.

Aquesta recerca d'entesa s'activa per mitjà d'uns representants dels treballadors, pertanyents a uns sindicats legalment constituïts, que es comuniquen amb els amos d'una fàbrica o d'un taller, o amb els propietaris d'unes terres, primer sempre en forma de diàleg. Si no s'arriba a un acord adequat per a les dues parts, el treballador fa ús, en darrera instància, de la pressió de la vaga i, en casos extrems del boicot, en contra del que pugui fer l'amo, el qual en alguns casos pot arribar al tancament de la fàbrica. El sindicalisme és una arma de combat regulada per unes lleis que intenta, però, evitar la confrontació unilateral.

El franquisme va ser el contrari del que s'acaba d'exposar, l'antítesi del que havia d'esdevenir el format modern de sindicalisme. No va intentar trobar una entesa entre propietaris i treballadors, sinó que va promoure una barreja d'ambdós dominada generalment pels primers; va estroncar el necessari diàleg; va atemorir la negociació com a forma d'entesa, i va dominar el component salarial que havien de rebre els obrers, a cara destapa-

da o amb el format sofisticat de posar plusos a una nòmina esqualida. Amb aquestes mesures –òbviament no generalitzables– el sindicalisme franquista va donar corda als mandarins del sistema, que ja des de bon començament es convertiren en buròcrates privilegiats d'un laberint de domini, els veritables capítosts de la corrupció que s'instal·là i s'enquistà.

Amb la voluntat d'observar petits fragments d'aquest ampli període, presentem tres treballs. El de Francisco Bernal (Universidad de Sevilla) traça una panoràmica global de l'organització sindical, amb especial incidència en el tema laboral, buscant els antecedents en què es basà la línia seguida i les vicissituds normatives que s'escolaren. És interessant la classificació temporal en tres períodes que marquen perfils diferents. Al seu torn, el treball de David Ballester (UAB) se centra en els sindicats clandestins a Catalunya durant la segona part del franquisme i el seu lligam amb els partits polítics, i presenta la part pràctica d'un lent ressorgiment democràtic per les esclertes del règim, altiu i desgastat. Finalment el

treball d'Antoni Gavalda (URV) posa l'accent en el sindicalisme del primer període del règim des de la talaia de la província de Tarragona; mostra les actituds i els perfils sindicals de capdavanters, no sempre coincidents, i es fixa especialment en el personal de les juntes. ■

Postal enviada des d'un camp de concentració de Betanzos. Representació de la sintonia entre els règims franquista, feixista i nazi. Any 1939.

temes-1)

FRANCISCO BERNAL GARCÍA. Universidad de Sevilla

L'ORGANITZACIÓ SINDICAL FRANQUISTA: LA VIA AUTORITÀRIA CAP A LA INSTITUCIONALITZACIÓ DE LES RELACIONS LABORALS A ESPANYA

Acabada la Primera Guerra Mundial els règims democràtics europeus van afavorir la institucionalització de la negociació col·lectiva sota la premissa de la lliure associació de treballadors i empresaris en sindicats i associacions patronals, mentre que l'Estat adoptava un paper de garant dels acords adoptats. Es consolidava d'aquesta manera la transició des del capitalisme lliberal del segle XIX, que contemplava l'individu com l'únic actor possible de la vida econòmica, a una nova forma de capitalisme, més ben organitzada, en la qual s'acceptava l'existència d'interessos col·lectius enfrontats que, malgrat tot, podien arribar a acords a partir de la negociació. La Llei de convenis col·lectius aprovada a França el 1919 o l'Acord de comunitats de treball assolit entre els sindicats i les associacions patronals d'Alemanya aquest mateix any ens exemplifiquen aquest procés.

Malgrat tot, la crisi soferta pel sistema democràtic en l'Europa d'entreguerres va introduir distorsions inesperades en aquest procés. Als països on les democràcies van donar pas a les dictadures, el procés d'institucionalització de les relacions laborals es va sostenir sobre bases molt diferents: no sobre l'acord lliure entre les parts sotmès a l'arbitratge de l'Estat, sinó sobre la imposició coercitiva de l'Estat a la voluntat de les parts. D'aquesta manera va sorgir una via autoritària cap a la institucionalització de les relacions laborals. Els principals models els trobem en els corporativismes de la Itàlia feixista i del Portugal de Salazar o en el procés de «coordinació» posat en marxa a Alemanya després de l'arribada al poder del nacionalsocialisme.

Per afinitat ideològica i similitud de les solucions institucionals adoptades, el sindicalisme franquista s'engloba dins

d'aquestes solucions autoritàries al problema de la institucionalització de les relacions laborals. En aquest article farem una breu síntesi d'algunes de les seves principals fites legislatives.

La primacia del Ministeri de Treball (1939-1958)

Des del final de la Guerra Civil fins a l'any 1958 els sous i les condicions laborals dels treballadors espanyols van ser establerts unilateralment pel Ministeri de Treball, sense existir, per tant, cap índex de negociació col·lectiva. La capacitat normativa exclusiva del ministeri va quedar consagrada en la Llei de reglamentacions de treball de 16 d'octubre de 1942. D'aquesta manera, el franquisme va optar per un model particularment extrem d'autoritarisme laboral. De fet, fins a l'any 1958 el model franquista de relacions laborals va tenir semblances amb el de l'Alemanya nacionalsocialista, on la Llei d'organització del treball nacional de 1934 també atribuïa al Ministeri de Treball competències exclusives de reglamentació laboral.

El règim franquista disposava, però, d'una organització sindical oficial: els denominats sindicats verticals, que reunien sota una mateixa disciplina política treballadors i empresaris i que després d'un llarg procés d'organització van acabar adquirint carta de naturalesa amb la Llei de bases de l'organització sindical de 6 de desembre de 1940. Tanmateix, fins l'any 1958 aquests sindicats van ser sistemàticament exclosos del nucli dur de la reglamentació laboral.

Quin era, doncs, l'impacte d'aquests sindicats sobre la realitat dels treballadors? En

Certificat del gremi sindical demostratiu de ser admès com a mestre de l'ofici. (Cessió Esteve).

primer lloc, intentaven influir sobre les decisions del Ministeri de Treball, fent servir amb aquesta finalitat un imprecís dret d'assessorament que els reconeixia la Llei de reglamentacions. I en segon lloc, miraven de difondre entre els treballadors la ideologia del règim franquista recorrent a manifestacions públiques i programes socials.

Malgrat la seva capacitat d'actuació limitada, els sindicats verticals van adquirir durant aquest període una estructura organitzativa caracteritzada per l'alt grau de burocratització. Es van crear 23 sindicats, dins dels quals es distingia entre una «secció social», destinada a agrupar els treballadors, i una «secció econòmica», destinada als empresaris. Treballadors i empresaris passaven a formar part d'aquestes «seccions» sense que calgués un acte positiu d'afiliació. Mitjançant el Decret de 28 de novembre de 1941 es va establir la quota sindical obligatòria i des d'aquest moment es va considerar que tot treballador que pagués la quota sindical era, per dret propi, membre dels sindicats. Alhora, es van crear fórmules organitzatives específiques per a sectors econòmics caracteritzats per un fort predomini de l'empresa familiar o on l'ocupació presentava altes taxes de temporalitat. Va ser el cas de les Hermandades de Labradores y Ganaderos, per a les activitats agràries, o de les confraries de pescadors.

A aquestes entitats sindicals se superposava el que en l'argot verticalista es denominava la «línia política», integrada per buròcrates vinculats al partit únic, FET i de les JONS. La

Tarragona. Primers anys de postguerra. L'aniversari de la mort del falangista José Antonio sempre va ser exaltada. (Fons Prefectura Provincial de Propaganda. Arxiu Històric de Tarragona)

«línia política» es materialitzava en la Delegació Nacional de Sindicats, a la qual li corresponia supervisar les actuacions dels sindicats i nomenar-ne els dirigents. D'aquesta manera, els sindicats franquistes tenien un marge de manobra molt limitat. Apartats de les funcions de la reglamenta-

ció laboral i sotmesos a la tutela d'una organització política externa a ells, semblaven a estar cridats a complir una funció de mera ocupació formal del buit deixat per les organitzacions sindicals preexistents a la Guerra Civil.

Aquesta dinàmica amb prou feines es va veure alterada per la posada en marxa, a partir del Decret de 17 de juliol de 1943, d'un mecanisme d'eleccions sindicals per proveir certs càrrecs dirigents dels sindicats. Les eleccions, convocades periòdicament des del 1944, van tenir al principi un impacte reduït. En primer lloc, pel caràcter fraudulent del procés, que feia resultar elegits de manera reiterada els candidats favorits de la «línia política» i, en segon lloc, per la naturalesa limitada de l'elecció mateixa, que se circumscribia a llocs de responsabilitat secundaris, alhora que les prefectures nacionals, provincials i locals es mantenien com a càrrecs de designació política.

L'«edat d'or» del sindicalisme vertical (1958-1968)

Les estructures sindicals del franquisme van experimentar una transformació radical a partir de la promulgació de la Llei de convenis col·lectius sindicals de 24 d'abril de 1958. Mitjançant aquesta llei el Ministeri de Treball perdia el monopoli exclusiu sobre la fixació dels salaris i les condicions laborals, i es contemplava la possibilitat que fossin pactats a través d'un procés de negociació col·lectiva que es desenvoluparia dins dels sindicats oficials. D'aquesta manera, s'atenuava l'autoritarisme laboral de l'etapa anterior i es donava carta de naturalesa a un nou sistema proper a la lògica dels corporativismes autoritaris del tipus que practicava la dictadura salazarista a Portugal, en els quals uns actors prèviament seleccionats per les autoritats polítiques desenvolupaven una negociació col·lectiva *sui generis* sota el paraigua de l'aparell institucional de l'Estat.

Els convenis col·lectius previstos pel règim franquista presentaven moltes limitacions. Es tractava d'una negociació desenvolupada en el si d'uns sindicats oficials que continuaven estant fortament sotmesos a la «línia política». A més, el Ministeri de Treball conservava la possibilitat d'imposar a les parts arbitratges obligatoris mitjançant les denominades «normas de obligado cumplimiento». Però malgrat tot, la negociació col·lectiva va servir per dinamitzar la vida sindical del règim, i el va dotar d'unes funcions laborals definides i específiques.

Els processos de negociació col·lectiva es van veure afavorits per la tendència a reduir les pràctiques de manipulació en els processos electorals, observada pel sindicalisme franquista al llarg de la dècada de 1960. El Reglament general

temes-1)

d'eleccions de 19 de juliol de 1960 i el del 14 maig de 1966 van incrementar les garanties dels candidats i van donar lloc a eleccions que, si no eren totalment netes, sí que resultaven almenys més genuïnes que les celebrades durant l'etapa anterior. Aquest *aperturisme* comportaria també conseqüències no desitjades: la utilització de les eleccions per part de grups antifranquistes per copar càrrecs en el si de les estructures sindicals oficials, estratègia que acabaria donant lloc al fenomen de les Comissions Obreres.

Malgrat tot, a mitjan dècada de 1960 el sindicalisme oficial tenia motius per sentir-se satisfet. Havia aconseguit protagonitzar un procés de renovació institucional únic en la trajectòria del règim franquista. Les eleccions sindicals li permetien disposar d'una certa base social, conformada per treballadors que es presentaven a les eleccions i seguien les directrius de la «línia política». Les Comissions Obreres suposaven una font permanent de conflictes, però els dirigents de la «línia política» confiaven que aconseguirien reconduir-los mitjançant una estratègia combinada de concessions i repressió. Els més entusiastes somiaven fins i tot amb la futura evolució del règim cap a una mena de dictadura «peronista» en la qual els sindicats aportarien la base social i exercirien una influència determinant sobre la política econòmica i social.

De la reforma frustrada a la desaparició (1968-1977)

Durant els anys finals de la dictadura franquista, alguns dirigents del sindicalisme oficial van comprendre que els canvis operats des de 1958 eren insuficients si es desitjava preservar l'organització davant les previsible transformacions polítiques que hauria d'experimentar Espanya després de la mort de Franco. Resultava necessari independitzar els sindicats de la «línia política», convertint tots els seus càrrecs directius en elegibles i reforçant la base social de la negociació col·lectiva. Amb aquesta finalitat, a partir del Congrés Sindical de Tarragona, celebrat el 1968, es van elaborar molts plans de reforma sindical. No obstant això, la idea que una organització social nascuda del règim pogués emancipar-se del control del seu aparell polític resultava in-

compatible amb la seva naturalesa mateixa. La nova Llei sindical finalment aprovada el 17 febrer de 1971 no va recollir cap de les propostes de reforma, sinó que va mantenir els sindicats com organismes sotmesos a tutela política.

Tarragona. Maig del 1939. Arreplegar gent per actes falangistes i sindicals va ser usual. S'hi veuen pancartes de la Central Nacional Sindicalista, de Panificación, i Obras y Construcciones (Fons Prefectura Provincial de Propaganda. Arxiu Històric de Tarragona)

El desconcert en què va caure la burocràcia sindical després de la reforma frustrada va ser aprofitat per les Comissions Obreres, que van resultar vencedores en les eleccions de 1975. A partir d'aquest moment, el sindicalisme franquista va quedar escindit entre uns sindicats que, en la seva faceta «social», estaven controlats per un moviment parasindical antifranquista i una «línia política» el futur de la qual quedava irremediablement lligat al de l'aparell del règim. La mort de Franco i el procés de democratització posat en marxa a partir d'aleshores van acabar d'accelerar el procés. La Llei sobre regulació del dret d'associació sindical d'1 d'abril de 1977 restablí la llibertat sindical a Espanya i donava carta de defunció al model vertical. Es posava fi, d'aquesta manera, a un període de quatre dècades durant el qual Espanya havia transitat des de la via autoritària cap a la institucionalització de les relacions laborals. ■

Bibliografia essencial

M. A. APARICIO, *El sindicalismo vertical y la formación del Estado franquista*, Barcelona: EUNIBAR, 1980.

F. BERNAL GARCÍA, *El sindicalismo vertical. Burocracia, control*

laboral y representación de intereses en la España Franquista (1936-1951), Madrid: CEPC, 2010.

M. LUDEVID, *Cuarenta años de sindicato vertical. Aproximación a la Organización Sindical Española*, Laia, Barcelona, 1977 (2ª ed.).

ANTONI GAVALDÀ. Universitat Rovira i Virgili

L'HARMONITZACIÓ DE L'ARRENCADA DEL SINDICALISME FRANQUISTA. UN EXEMPLE DES DE TARRAGONA

Un nou sistema organitzatiu econòmic i social

El sindicalisme que sorgí a la guerra va fer cau i net del sindicalisme de classe. El Decret de 13 de setembre de 1936 era taxatiu: assenyalava que quedaven suprimits «todos los partidos y agrupaciones políticas o sociales [...] así como cuantas organizaciones han tomado parte de la oposición hecha a las fuerzas que cooperan al Movimiento Nacional».

L'abril de 1937 es posaren les bases per al nou sindicalisme, a partir del Decreto de Unificación que unificava els partits de la Falange Española y de las JONS amb el tradicionalisme, i portava a la creació de FET y de las JONS, que seria l'encarregada de donar força a l'estructura sindical. El gener del 1938 es creà el Ministeri d'Organització i Acció Sindical, que durà fins a l'agost de 1939; quan es va dissoldre, les competències es van repartir entre el Ministeri de Treball (el

sector laboral) i la Delegación Nacional de Sindicatos (la part sindical). El 1939 s'havia creat també la Delegación Nacional de Sindicatos de FET y de las JONS.

L'organització sindical s'estructurà a partir de la Ley de Unidad Sindical de gener del 1940 i de la Ley de Bases de la Organización Sindical de desembre del mateix any. Sobre la primera llei, Josep M. Fontana, cap de la Falange de la província de Tarragona, assenyalà en l'informe que trametia al seu superior que l'obrerisme provincial «la ha acogido con total indiferencia». Pel que fa a la segona, s'indicava que «los sindicatos y hermandades [...] encuadran personalmente a los productores en Secciones correspondientes a las diversas categorías sociales de la producción» (GAVALDÀ 2013: 30 i s.). Serà en aquest context que s'ha de veure l'aparició de les *hermandades*, les confraries i els gremis. A la província de Tarragona hi ha constància de tres moments constitutius d'aquest entramat. El 1940 i el 1941 es constituïren algunes *hermandades* per l'ocupació dels nuclis agraris en funcionament, o sigui, els sindicats agrícoles. Els afiliats de Falange en dominaven les juntes, complementats amb persones qualificades «de orden». La primera que es va constituir a la província va ser la de Flix, el 8 d'agost del 1940. L'anotació del cap provincial de la Falange demostrava la intromissió a les cooperatives quan afirmava: «se ha ordenado la desastrosa administración de dicho Sindicato [Agrícola] y con la nueva Organización Sindical se ha llevado confianza a la masa campesina de dicha localidad que en bloque ha ingresado en la nueva Hermandad constituida». A aquest model el van seguir les hermandades, confraries i gremis de 1942. El tercer format sorgí a partir de les eleccions sindicals d'octubre del 1944, que comportaren una lleugera remodelació de càrrecs. Les eleccions preveïen sancions pels abstencionistes. El ban del president de la Junta de Elecciones Sindicales era taxatiu: «El elector que sin causa legítima dejase de emitir el voto, será sancionado con multa de 100 a 1.000 pesetas, en caso de no constituir infracción más grave, o un recargo del 2 por ciento de la contribución que pagare al Estado, en tanto no vuelva a tomar parte en otra elección. Las

Carnet de la Hermandad Sindical de Labradores y Ganaderos.
(Cessió Alexandra Monlló).

temes-2)

sanciones previstas en este bando serán impuestas en cada caso por el Excmo. Señor Gobernador Civil, sin que contra dichas resoluciones quepa recurso alguno».

La resposta massiva implicà que els càrrecs que s'elegien, sovint, fossin els mateixos que ja eren a la junta. Els càrrecs a escollir es presentaren per ternes, és a dir, tres candidats en el cas d'un càrrec unipersonal i nou per escollir els tres membres del jurat, i sempre sortia el primer nom de la llista per ocupar el càrrec unipersonal i la primera terna de les tres per al càrrec del jurat.

Els avatars de les noves entitats

L'arrencada de les noves entitats va ser *d'orden y mando*, amb certa controvèrsia respecte a la normativa per part del cap de la Falange tarragonina, Josep M. Fontana, jonsista, home de principis. L'explicació que va donar ell mateix de l'entrada en escena en tema sindical és demostrativa de com s'actuava el 1939: «Al llegar a nuestras provincias [...] tuvimos desde el primer instante que hacernos cargo del control y tutela de la infinidad de Sindicatos Agrícolas que funcionaban. Nosotros nombramos las Juntas Rectoras, realizamos unificaciones sindicales dentro de la localidad, y por último con la Ley de Cooperativas de 1938, se creó una oficina de Cooperación con carácter provincial que se encargó de llevar a cabo una labor de tutela e inspección cerca de los mismos. [...] Por medio de esta Oficina, inspeccionamos su contabilidad, se nombran las Juntas, presentan sus Balances y Memorias y están supeditados política y sindicalmente a la CNS local respectiva, relacionándose en la Provincial con los distintos Servicios Nacionales».

Altrament Fontana, l'octubre del 1941, es queixava de la inutilitat de les *hermandades* assenyalant que el que interessava potenciar eren els sindicats agrícoles perquè les *hermandades* no deixaven de ser un altra forma de sindicat o cooperativa. Afirmava que «la coexistencia del Delegado local, Jefe de Hermandad y Junta de Sindicato Agrícola es un semillero de discordias, roces y competencias que redundan en perjuicio de la vida sindical». Sentenciava que «afirmamos que donde exista un Sindicato Agrícola de función más o menos cooperativa, la Hermandad no será más que un simple órgano de encuadramiento sin ninguna eficacia e importancia», i afegia que «y desde luego no hemos sabido comprender qué actividad quedará reservada a la Delegación Local, pues no podemos calificar de tal a esta vaga enumeración de Jerarquía política y sindical y órgano de relación».

Talment, sobre la Ley de Cooperativas de 1942 va escriure que: «[...] es contraria al interés nacional porque arranca de

nuestra organización sindical no a las Cooperativas que esto ya lo prevé el art. 5 de la Ley de Unidad Sindical sino a todo el inmenso y rico campo de Sindicatos, Asociaciones, Federaciones y Confederaciones que deberían ser nuestra organización sindical y que ahora serán entes autónomos simplemente sujetos a una disciplina inconcreta a cambio de un plato de lentejas de una Obra Sindical de Cooperación de interés burocrático».

Tot seguit, es pregunta i respon amb sarcasme: «¿Qué va ser nuestra organización sindical en el campo? Y debo responder con pena que nada más que unas casas del Pueblo sostenidas por el poder oficial: un casinillo y un centro de agitación social de guardarropía».

Això el duia a sentenciar el següent: «Observamos con pena que la tendencia actual está enfocada a mayor honra y provecho de la Cooperativa, pero no de una cooperación que sea un órgano de acción sindical sino de una acción cooperativa desorbitada que no busca más que su triunfo dándole un ligero barniz nacionalsindicalista. Y esto es inadmisibile. Por todo ello, creo firmemente seguir la tradición sindical de JONS y de JOSÉ ANTONIO al decir que el Movimiento le interesa mucho más el Sindicalismo que la Cooperación y por ello considero dañina y peligrosísima para el interés nacional a la actual Ley de Cooperativas».

La vida, però, seguia. En un triomfalista balanç provincial del 1944 sabem l'aportació de la sindical, des de dins. A la província la línia política de comandament, econòmica i social estava estructurada; agrupats els treballadors i la patronal en categories professionals; s'havien posat en funcionament les seccions econòmiques i socials; i s'havien iniciat les tasques de la secció assistencial i la Caja de Previsión, junt amb els serveis mutuels medicoquirúrgics,... Els eixos d'actuació eren: la xarxa de *hermandades* ja creades; l'obertura de cases comarcals per enquadrar-hi els gremis; el funcionament de sindicats locals gremials i els sindicats verticals provincials; la constitució de cooperatives agràries, de consum i industrials, sense assenyalar que la majoria provenien d'abans de la guerra; la continuació d'entitats mutuels, de socors, de malaltia, de prestació de treball, no indicant que eren les mateixes ja constituïdes, amb el canvi obligat de junta; i la nineta dels ulls, la xarxa de Cajas de Previsión, vinculades a l'Obra Sindical 18 de Julio.

Aspectes de la província de Tarragona

L'estructura sindical de Tarragona va estar afavorida per la base cooperativa, pionera a l'Estat espanyol, i per un delegat sindical provincial, Francesc Aromir, el qual, tot i provenir de la corda del règim, es desmarcà d'alguns delegats sindi-

cals –provincials i locals– que es convertiren en una vulgar màfia acaparadora.¹

En aquest entramat se succeïren les juntes formades per gent afí als guanyadors de la guerra. El cens de les 1479 persones de junta de les *hermandades* anteriors a les eleccions del 1944 permeten constatar diversos detalls personals, com una part política, moral i professional d'abans i durant la guerra i dels primers anys del franquisme, en eixos com partits i sindicats dels quals eren afiliats o simpatitzants, en aspectes religiosos i en comportaments, i també en perfils econòmics. Aquí visualitzarem només dues característiques de les juntes de les *hermandades*: la pertinença a partits i sindicats abans de la guerra i el compromís falangista posterior a la conflagració en les dues comarques amb major i menor percentatge d'afiliats. Altrament, observarem també els totals.

PERSONES DE JUNTA DE LA HSLG AFILIADES A PARTITS POLÍTICS EN TEMPS DE REPÚBLICA I GUERRA, DE LA PROVINCIA DE TARRAGONA L'ANY 1944

Província de Tarragona	Persones de junta	Afiliades a partits	Afiliades a partits de dreta	Afiliades a partits d'esquerra
Total	1479	371	354	17

Fins a 354 persones es recuperaren de partits de dreta en temps de la República i la guerra (un 23,93 %), enfront de les 17 que es recuperaren de l'esquerra. Tot i que majoritàriament van ser anotades com de dretes sense especificar, la major aportació seria de tradicionalistes, com correspondria a la potència d'aquest partit en època republicana. Cada comarca va ser diferent d'acord amb la seva base durant la República. Dos exemples: el Tarragonès recuperà ciutadans de la Lliga, de la CEDA i dels seus acòlits de la JAP, a més de tradicionalistes i falangistes, mentre que el Baix Ebre recuperà sobretot carlins.

Bibliografia

A. GAVALDÀ, “¡Viva el Sindicato!” *Pagesos a les Terres de l'Ebre (1939-1944)*, Tarragona: Diputació de Tarragona, 2014.
R. FORNÉS, *25 años de Historia Cooperativa Provincial Agraria. De 1942 a 1967*. Reus: 1978.

Respecte el tema de ser afiliat o no a la Falange, els resultats de les quatre comarques amb major i menor pes d'afiliats va ser els següents:

Comarca	Persones de junta	Afiliats Falange	%	No afiliats Falange	%	Persones sense dades
Priorat	169	112	74,2	39	25,8	18
Terra Alta	81	52	70,27	22	29,72	7
Baix Penedès	86	45	52,32	41	47,67	
Alt Camp	187	84	44,91	103	55,08	
Total	1479	843	60,12	559	39,87	77

Tot i que apuntar-se a la Falange va ser voluntari –amb molts matisos–, 843 components de junta d'un total de 1479 s'hi allistaren (el 60,12 %) davant dels 559 que no (39,87 %), i els 77 dels quals no disposem d'informació. Destaquen en percentatge les comarques ebrenques i de l'interior. Concorde amb el fet que van ser comarques castigades durant la guerra per haver tingut el front molt proper (s'hi van produir nombroses desercions per no anar al front), i per ser una zona que en temps de guerra va resultar molestada per una CNT-FAI oficialista amb col·lectivitzacions agrícoles forçades. Amb aquests antecedents no sorprèn l'alta afiliació a la Falange: es constata que a les comarques de l'Ebre (Baix Ebre, Montsià, Terra Alta i Ribera d'Ebre) les xifres oscil·len entre el 60 i el 70%. ■

Notes

1. Enginyer agrícola, durant la guerra va passar-se al bàndol franquista. El març del 1941 Fontana el proposà per a la Jefatura de Política Agrària de la CNS. El febrer del 1942 va ser nomenat vice-secretari provincial d'Ordenació Econòmica i el novembre era elegit president de la Càmera Oficial Sindical Agrícola. L'octubre del 1945 serà el delegat provincial de Sindicats fins al juliol de 1970.

temes-3)

DAVID BALLESTER. Universitat Autònoma de Barcelona

«FARS EN LA FOSCOR». SINDICATS I CLANDESTINITAT DURANT EL FRANQUISME (1958-1975)

Parlar de l'actuació dels sindicats clandestins durant la dictadura és fer esment a una de les parcel·les més complexes de la lluita antifranquista, atès que ens trobem en un marc d'actuació completament diferent al dels partits. Un sindicat, per definició, actua en el marc del centre de treball, la fàbrica, l'oficina, l'aula, etc., i aquesta circumstància fa gairebé impossible la seva compaginació amb la clandestinitat. En conseqüència, els sindicats antifranquistes tingueren una actuació gairebé sempre subordinada als partits que els donaven cobertura, CNT al marge. Com a «dobles» dels partits se'ls ha esmentat sovint.

Durant el règim franquista, a Catalunya sempre hi va haver sindicats d'oposició al règim, però sobretot van tenir una actuació més nominal que real, especialment al llarg dels anys cinquanta, una veritable travessa del desert pels antifranquistes: desencisats per l'absència de conseqüències tangibles de la victòria aliada a la II Guerra Mundial i desfets per l'actuació constant de l'aparell repressiu del règim. La situació havia portat la major part d'organitzacions clandestines, polítiques i sindicals, a una veritable situació d'extrema feblesa. Una circumstància que s'havia de perpetuar al llarg de la dècada següent, malgrat la vaga dels tramvies de 1951 i les onades de vagues laborals de 1956 i 1958. En aquest sentit, caldria esperar als anys seixanta per parlar d'un capgirament de la situació. Els motors d'aquest canvi foren les transformacions socioeconòmiques que s'experimentaren a partir del 1958-1959, prou conegudes. La fi de l'autarquia i els inicis del *desarrollismo*, la llei de convenis col·lectius de 1958 i l'arribada a edat adulta –i de retruc als centres de treball– d'una nova generació, ja no marcada directament per l'atzucac de 1939, van representar una nova embranzida en tots els àmbits d'actuació de l'antifranquisme, també en el sindical.

Aquests canvis havien de representar l'aparició tant de noves organitzacions com de noves formes de lluita. A les tradicionals CNT i UGT s'afegirien la USO i CCOO, en un marc de creixent conflictivitat laboral que arribaria al cim, a partir de l'emblemàtica onada de vagues de 1962, a principis de la dècada següent. Les noves sigles representaren l'arribada d'un nou estil a l'hora d'enfocar la lluita i l'activitat sindical, superant l'estret marc presencialista de les centrals sindicals histò-

riques, sovint delmades no només per la repressió, sinó també per les lluites internes i la pugna entre l'interior i l'exili. Tot plegat, en un marc –cal tenir-ho ben present– en el qual es perpetuava la repressió, ara amb el TOP en lloc dels consells de guerra, i amb unes condicions laborals sempre vorejant la pura explotació, malgrat un context d'innegable creixement econòmic que deixava al marge les classes populars.

En aquest context, els inicis dels anys seixanta estigueren marcats per la creació de dues aliances sindicals. La primera fou l'Aliança Sindical Obrera (ASO), formada el 1962 per la CNT, la UGT i el petit sindicat cristià SOC. El sindicat anarcosindicalista sortia d'una dura i perllongada crisi interna, marcada per les diferències entre l'interior i l'exili, que –al costat d'una repressió continuada i contundent sobre els seus militants– comportava que com a organització fos en aquelles dates una

---

Les forces vives d'un poble qualsevol del país: ajuntament, l'església i la benemèrita. (Cessió Anna Martínez Piñol).

veritable ombra del que havia estat, per exemple, durant els anys quaranta. Pel que fa a l'altra gran central històrica, la UGT, la seva trajectòria durant la dictadura havia estat caracteritzada per una lluita constant per la patrimonialització de les sigles, per part de les organitzacions polítiques que s'hi veien representades sindicalment. Així, durant gairebé tot el període,

es pot parlar de les *ugetés* en plural, que protagonitzaren un procés conflictiu, tot i que es pot afirmar que a partir de la seva doble reconstrucció a Catalunya al voltant del 1944 (una opció comunista i una altra socialista), va haver-hi sempre, durant tota la dictadura, un mínim d'organització a l'interior que responia a les sigles del sindicat.

Des de 1951 la UGT estava dirigida per homes del Moviment Socialista de Catalunya, per disgust de l'estret nucli de militants fidels a les sigles del PSOE, i sota la desconfiança constant de la direcció a l'exili, sempre recelosos davant d'una part del «seu» sindicat que romania en mans d'un partit que consideraven massa catalanista. La burocràcia tolosana, cada cop més escleròtica i allunyada de la realitat, sempre va desconfiar d'aquesta UGT catalana de l'interior. Era una Executiva Nacional miop, obsessionada per ser l'únic interlocutor del socialisme peninsular en l'àmbit internacional, d'on procedien les seves fonts de finançament. Així, optaren per mantenir grups febles més que no actius, organitzats, confiats en que quan es produís el retorn de les llibertats gairebé n'hauria prou de penjar un rètol amb les sigles del sindicat al balcó d'un estatge per recuperar el paper que havia tingut històricament la UGT. A Catalunya, aquesta actitud es va traduir en unes relacions tibants, quan no conflictives. El centralisme extrem dels homes de Tolosa i la seva desconfiança davant qualsevol iniciativa que es prenia des de territori català, que els feia sempre disposats a emprar l'etiquetatge de «maniobra separatista», no va fer res més que complicar la situació. L'agra correspondència que mantingueren Josep Pallach i Pascual Tomás durant aquests anys és un patètic reflex d'aquesta relació amor-odi entre uns i altres.

Finalment, el 1962 es produí l'anunciada ruptura entre els homes del Moviment i els del PSOE. Si els primers, amb el suport d'una fornada de joves militants procedents del camp catòlic, es decidiren a impulsar l'esmentada ASO, de forma gairebé paral·lela l'escassa UGT *psoista* va impulsar fins a principis dels anys setanta la segona de les aliances sindicals que hem anunciat, l'Aliança Sindical Espanyola (ASE), que es va caracteritzar durant aquests anys per una total inactivitat. L'ASO, que va recollir la major part de la militància ugetista catalana, volgué ser l'embrió d'un nou sindicalisme, molt més actiu i amb veritable incidència en el món del treball. Alhora no renunciava a l'*entrisme* en el sindicat vertical, a més de comptar, en aquest projecte de superació de l'antifranquisme testimonial que s'havia portat a terme fins aquell moment, amb un important suport internacional mitjançant la FITIM, la CIOSL i la CSIC. De tota manera, aquesta iniciativa no reeixí en la seva voluntat de consolidar-se, sobretot perquè coincidí amb el moment d'extensió de CC.OO. i aviat va ser víctima de la crisi del seu nucli més actiu, el català, amb el trencament

Pallach-Reventós del 1966. En conseqüència, bona part de la UGT-ASO es va integrar en la USO, i va donar lloc a una USO-UGT de Catalunya que mantindria la duplicitat en les sigles fins al 1969, quan passaria a ser coneguda només com USO.

Les CC.OO. prengueren forma a Catalunya a les darreries de 1964 i, malgrat que la primera direcció fou detinguda poques setmanes després, aviat van esdevenir el gran sindicat de l'oposició antifranquista, sobretot a partir de la irrupció a les eleccions sindicals de 1966, on va assolir un èxit important. Inicialment la seva voluntat era actuar legalment al si del sin-

Carnet de la CNS.

dicat vertical, mantenint un caire de moviment assembleari i sense constituir un sindicat. Després dels primers èxits assolits a les eleccions esmentades, però, aviat es va acabar la tolerància governamental i, arran d'una sentència del Tribunal Suprem del principi de 1967, s'hagué de passar a la plena clandestinitat.

A partir d'aquest moment, la trajectòria del sindicat estigué marcada pels estralls de la repressió sobre els militants i per les pugnes internes respecte a l'orientació i l'estratègia que havia d'adoptar, representada per l'enfrontament entre els militants del PSUC i del FOC que actuaven a les CC.OO. Així, en un context d'escissions del PSUC i amb l'aprovació per la Coordinadora Local de Barcelona del programa que defensava el FOC, els primers van haver d'impulsar el mateix any la creació de la CONC, per fer-se de nou amb el control del sindicat. Malgrat totes aquestes crisis, CC.OO. es va mantenir, sense cap mena de dubte, com l'organització de referència en la lluita obrera en aquesta darrera etapa del franquisme: van dinamitzar reivindicacions i protestes, a la vegada que impulsaven i lideraven les vagues quan aquestes es portaven a terme. Igu-

temes-3) (pat

aliment es tornava a potenciar l'emblemàtica data del primer de maig, com el de 1966 a Torre Baró (que finalitzà amb desenes de detinguts), i es feia pedagogia entre la classe treballadora, sovint nouvinguda, amb l'objectiu de posar de manifest la necessitat de lligar la lluita per les llibertats individuals i col·lectives amb les nacionals, per exemple, convocant els militants a una manifestació l'11 de setembre de 1967.

Tarragona. 1945-46. Corrua de camions de la «Campaña Contra el Frío» fletats per la Sección Femenina, a la Rambla, en perspectiva propagandista, a punt de sortir als pobles de la província per pal·liar la fam i abastir de roba (Fons Prefectura Provincial de Propaganda. Arxiu Històric de Tarragona).

Molts serien els conflictes laborals que assenyalarien una conflictivitat creixent durant aquests anys, i també la major capacitat de lluita i organització per part dels treballadors. Serveixi d'exemple el conflicte de l'empresa Rockwell-Cerdans, de Gavà, el primer que va comportar la utilització de locals sindicals oficials per part de membres de CC.OO. O bé els que tingueren per escenari empreses emblemàtiques com La Maquinista, ENASA, SEAT, Harry Walter, AEG, Elsa o Solvay, entre altres.

Tot aquest nou escenari no es podria entendre sense fer esment a la tasca que portaren a terme un conjunt d'advocats laboralistes (Solé Barberà, Casares, Fina, Avilés...). Els lletrats van tenir un paper cabdal durant aquest període, fent costat a les lluites obreres del moment i pugnant davant dels tribunals per

alleugerir el pes de la repressió que, inevitablement, acabava sempre caient sobre els participants en tot tipus de moviments reivindicatius. En aquest sentit, al marge de detencions, tortures i empresonaments, cal fer esment de la mort de dos treballadors sota les bales de la Policia Armada en els conflictes esdevinguts a la SEAT i a la Tèrmica de Sant Adrià del Besòs el 1971 i 1973, respectivament.

En l'àmbit laboral, la dictadura entrà en la recta final en un context de fortes mobilitzacions, un veritable salt qualitatiu i quantitatiu, que des de feia anys portaven aparellades, a més de les reivindicacions de caire laboral, les de caire solidari i antirepressiu; tot plegat en un marc més ampli d'extensió política i social de l'antifranquisme. Els conflictes de la SEAT i a la Hispano Olivetti a les darreries de 1974 són ben il·lustratius al respecte: ja no es lluitava només per increments salarials o millores en el conveni, sinó per superar l'estret marc del verticalisme i per la necessitat d'un sindicalisme de classe. Mobilitzacions, assemblees i manifestacions proliferaren en un clar combat contra un franquisme en crisi, tal com es posà de manifest durant les vagues generals del Baix Llobregat i Sabadell a inicis de 1976.

Les eleccions sindicals de la primavera-estiu de 1975 comptaren amb una participació massiva per part dels treballadors i suposaren un triomf aclaparador de les candidatures d'unitat democràtica impulsades per CC.OO., amb el suport d'USO i de gairebé totes les formacions d'esquerra. Un resultat que es poden interpretar com l'epitafi del sindicalisme vertical. Fou en aquest context que aparegueren els primers símptomes de ruptura de la unitat sindical, amb la transformació de les llavors unitàries i pluralistes CC.OO. en un sindicat comunista. Aquest procés va anar acompanyat d'un significatiu creixement de la USO, a més de la reconstrucció de la CNT i, especialment, de la UGT. Aquests passaren d'un centenar d'afiliats l'octubre del 1974 a ampliar de forma creixent la seva presència i capacitat d'actuació, sobretot a partir del conflicte a la Hispano Olivetti.

Finalment, quan tingueren lloc les primeres eleccions sindicals democràtiques el 1978, les CC.OO. recolliren els fruits del seu paper capdavanter en la lluita contra la dictadura, assolint un 56,1 % de la representació sindical, seguits d'una resorgida UGT, amb un 24,7 %, i ja a molta distància, la USO (3,5 %), CSUT (1,7 %) i la CNT (0,9 %). Eren uns nous temps, un nou escenari... En deien llibertat. ■

Notes

P. GABRIEL (coord.), *Comissions Obreres de Catalunya, 1964-1989*, Barcelona: Empúries, 1989.

D. BALLESTER, *Els homes sense nom. L'exili i la clandestinitat de la UGT de Catalunya (1939-1976)*, Barcelona: Viena, 2003.

rimoni

ANTONI GAVALDÀ. Universitat Rovira i Virgili

PATRIMONI SINDICAL FRANQUISTA

Patrimoni és un terme polisèmic. Si inicialment se circumscriu als béns que una persona posseïa o heretava, el terme s'ha ampliat segons l'expressió que l'acompanya. Així, parlem de patrimoni cultural, artístic, de valors, humà, material, religiós, heràldic, espacial... i sindical.

Definir el patrimoni sindical en conjunt hauria d'englobar almenys tres grans línies de treball: la documentació generada durant el període objecte d'estudi, multidiversa, en format de paper i visual; el rastre cultural que ha produït, a través de la pervivència material i d'objectes que són visibles; i la vivència i el record de la societat, protagonista de primera o de segona fila, recollits en dimensió audiovisual. Per custodiar aquest patrimoni o llegat hi ha diversos organismes que en tenen cura, bàsicament arxius i museus, a part de fundacions, biblioteques, fonoteques i hemeroteques, entre altres.

El patrimoni documental sindical del franquisme ha aguantat parcialment els embats del traspàs, aspecte que no es pot generalitzar en d'altres de col·laterals com el de la Falange, parcialment esborrat pels mateixos actors principals que el van generar. Aquest patrimoni documental té grans blocs per on abordar estudis generals i locals. Un es conserva a l'Archivo General de la Administración, a Alcalà de Henares, el segon són els arxius provincials, i un tercer són els mateixos arxius de les organitzacions sindicals no oficials en el seu moment. En el cas de la història local pot complementar-se amb documentació municipal, sovint molt fraccionada, majoritàriament recollida i conservada als arxius comarcals. Evidentment, cada organisme té el que té en funció del que se li ha traspàs, uns amb un ordre perfecte que facilita la tasca de l'historiador i d'altres segurament necessitats de personal per ordenar el volum d'informació que s'hi acumula. Cal tenir present que la documentació que es pot trobar permet estudis de caire polític, però també –i sobretot– de temes econòmics i socials d'organització de la societat, essencials per a la comprensió efectiva del període. L'anàlisi dels jurats d'empresa, d'afiliacions fervoroses i consentides, de representacions territorials a les Corts o al terç sindical dels ajuntaments, del paper de l'empresariat, de la corrupció que es donà per aconseguir cupos, del control de les vagues, del

paper de les Obras Sindicales per reconduir les persones cap a la seva cleda... són alguns exemples del potencial de la documentació sindical, convenientment estudiada amb altres fonts complementàries.

L'Archivo General de la Administración és l'arxiu de referència, molt ben ordenat per a la investigació. La documentació majoritària –que no única– es troba al bloc de «Poder ejecutivo» a «Administracion Periférica», que conté material de les delegacions provincials dels diversos ministeris i del govern civil de cada província, tot i que per al gruix d'estudis locals el més important és la part «Administración Corporativa». Aquest bloc té un subapartat dedicat a l'organització sindical, distribuït en tres eixos. Un està dedicat a «Órganos centrales» i s'hi troba el referent a l'Administración Institucional de Servicios Socioprofesionales (AISS), la Delegación Nacional de Sindicatos i la referida al Ministro de Relaciones Sindicales. Un segon gran bloc és dedicat a la Hermandad Nacional de Labradores y Ganaderos, a les nou obres sindicals existents en el període (Artesanía, Asistencia Contenciosa, Colonización, Cooperación, Educación y Descanso, Formación Profesional, Previsión Social, Hogar y Arquitectura y 18 de Julio) i als 29 sindicats nacionals que anotem per veure la perspectiva analítica que poden aportar: Actividades Diversas, Actividades Sanitarias, Agua, Gas y Electricidad, Alimentación, Banca, Bolsa y Ahorro, Cereales, Combustible, Enseñanza, Frutos y Productos Hortícolas, Ganadería, Hostelería y Turismo, Indus-

Comitiva de la delegació tarragonina de la Falange en el trasllat de les restes de José Antonio, des d'Alacant a El Escorial. (AHT. Fons Prefectura Provincial de Propaganda del Movimiento)

1

2

5

8

11

13

14

16

patrimoni) (re

trias Químicas, Construcción, Información, Madera y Corcho, Marina Mercante, Pesca, Piel, Vid, Cervezas y Bebidas Alcohólicas, Transportes y Comunicaciones, Azúcar, Espectáculo, Metal, Olivo, Papel y Artes Gráficas, Seguro, Vidrio y Cerámica, i Tèxtil. Al tercer bloc, denominat «Órganos Provinciales», s'hi pot trobar els mateixos sindicats en format provincial i local.

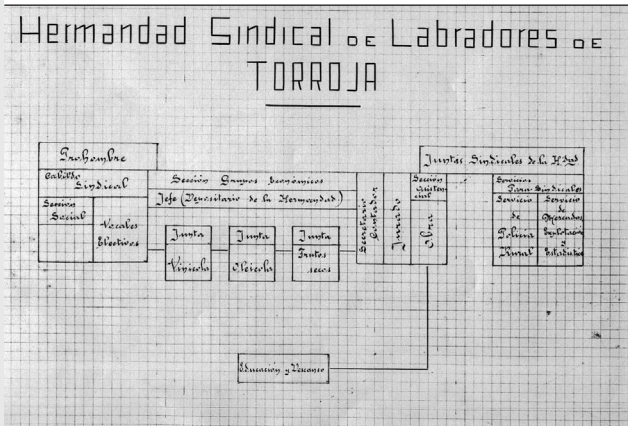
Per captar el volum de la documentació guardada en aquest arxiu, vàlida per a treballs d'història d'abast provincial i local, agafarem el Sindicato de Transportes y Comunicaciones d'àmbit general, com a exemple traslladable a la part provincial i local. Segons la Llei de bases de l'organització sindical de 6 de desembre del 1940, s'hi troba tot allò referit a la presidència del sindicat, amb el que comportava d'organització i funcionament, com era la Junta Central Sindical, la secretaria particular de presidència, la secció econòmica que agrupava els interessos de les empreses i estava constituïda per diverses juntes, grups, sectors, etcètera. També inclou la secció social, que agrupava tot allò referit als treballadors, com ara reglamentació del treball, categories professionals i forma de passar d'una a una altra, jornals i demandes, etcètera. Des de la vessant administrativa la secretaria nacional disposava d'un seguit d'òrgans per fer la seva funció com el servei d'administració, el d'estadística, l'assessoria tècnica, l'assessoria jurídica, etc. En una visió apressada de conjunt, d'aquesta època són molt vàlids els informes polítics de les persones de la junta, dels gremis, per captar la idiosincràcia dels nomenaments que s'efectuaven i el biaix que tenia el sindicat en

qüestió: s'hi constata que la majoria de persones amb càrrec es nomenaven tirant de personal ja compromès amb partits conservadors i feixistes d'abans de la guerra, sobretot al començament de la seva singladura. Dintre d'aquest sindicat són interessants també els grups i subgrups dels diferents sectors, com el de Caminos de Hierro (ferrocarrils), Caminos Ordinarios (carreteres), Aéreos i Comunicaciones, entre moltes altres qüestions.

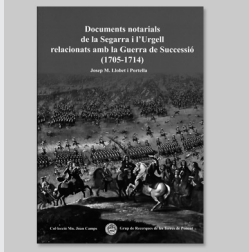
Altament, el sindicalisme va activar uns canvis en base a la Llei sindical 2/1971 de 17 de febrer i els reglaments que la desenvoluparen. Llavors el Sindicato Nacional s'articulà en dues grans unions: la d'empresaris i la de treballadors i tècnics, que es traslladaren mimèticament a l'estructura provincial. El volum documental de més de 1.300 caixes referides a aquest Sindicato de Transportes y Comunicaciones a l'Archivo de la Administración permet donar idea del volum que s'hi troba en d'altres, en matèria política, econòmica i social.

Cal parar esment, alhora, en els arxius històrics provincials. L'exemple del que conté l'Arxiu Històric de Tarragona permet visualitzar el complement que ofereix a l'Archivo de la Administración de Alcalá. En el llunyà 1993 la directora i arxivera de l'Arxiu Històric de Tarragona, Josefina Cubells i Llorens, publicà l'article «El fons de l'organització sindical espanyola de l'Arxiu Històric de Tarragona», amb el subtítol prou eloquent de «Documentació per a la investigació del franquisme a les comarques de Tarragona», al llibre coordinat per Jordi Piqué *Franquisme a les comarques tarragonines*. El volum de documentació lliurat pel sindicat provincial de Tarragona va ser considerable: es van poder organitzar 2.500 unitats arxivístiques, de les quals en van quedar gairebé 2.000 de documentals, ja que la resta van ser catalogades com impresos, tot i que cal significar que la transferència va comptar amb importants llacunes. El que interessa ressaltar és la fortalesa que ofereix per a la historiografia local en temes diversos com: el paper del programa Regiones Devastadas, la construcció d'habitatges de protecció oficial, l'estudi de grups per branca de producció com pot ser el grup de fabricants de pinsos o el grup empresarial de perruqueria, per posar-ne dos exemples aleatoris, la conflictivitat en determinats àmbits, la política d'assistència sindical a algunes empreses, la situació laboral dels treballadors a les empreses i les dificultats d'una participació controlada, els conflictes contenciosos per temes de frau amb els recursos i sentències... Aspectes, en definitiva, que impliquen un potencial d'estudi gens menyspreable.

Organigrama de la Hermandad Sindical de Labradores y Ganaderos de Torroja del Priorat (AHT. Fons AISS)

ssenyeyes

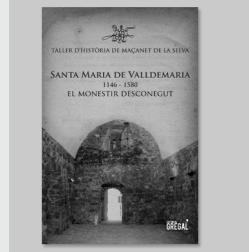
J. M. LLOBET I PORTELLA

Documents notarial de la Segarra i l'Urgell relacionats amb la Guerra de Successió (1705-1714)

Cervera: Grup de Recerques de les Terres de Ponent, 2014. 319 p., 20 €.

La documentació notarial és importantíssima per a determinades recerques històriques perquè registra qüestions cabdals en la vida de les persones i de les institucions. El llibre que presentem no és res més que la transcripció de 333 documents custodiats a l'Arxiu Comarcal de la Segarra, originats en el seu moment per notaris de Cervera, Tàrraga, Guissona, Bellpuig i Anglesola. Tots aquests documents estan relacionats amb la Guerra de Successió i van des del 1705 al 1714. Diem que «no és res més» amb la consideració que és molta la informació que es posa a l'abast dels historiadors i també del públic en general, i que al darrere hi ha una feina ingent de recerca i de transcripció. La documentació s'ha volgut presentar íntegrament amb la frescor de tal com va ser redactada, amb la voluntat d'oferir globalment un corpus documental que ha de servir per enriquir la interpretació del desenvolupament de la guerra i de l'afectació local de la mateixa. I ha de ser, sens dubte, un fons documental còmode d'utilitzar per a recerques molt diverses a les quals pot subvenir localment, sobretot a les comarques de la Segarra i l'Urgell. Els documents estan ordenats cronològicament, se'n dona la referència de localització arxivística i se'n fa una breu descripció cronològica. L'extensa relació de descripcions documentals es complementa amb més de cinquanta pàgines d'índexs d'antropònims i de topònims que ajuden molt a la cerca de documents en funció dels interessos dels lectors. I a més d'això i de les presentacions oportunes, la publicació està encapçalada per un pròleg complet i aprofundit d'Agustí Alcoberro que exposa l'interès de la documentació per entendre la vida diària en poblacions de dominació sovint alternada. Alcoberro afirma que «poques vegades la Guerra de Successió ha estat explicada sobre el terreny, des de la documentació local i comarcal, d'una manera tan àmplia i sistemàtica».

JOSEP SANTESMASES I OLLÉ. CCEPC

J. ALBERTÍ I ORIOL

Santa Maria de Valldemaria, 1146-1580.

El monestir desconegut

Maçanet de la Selva: Taller d'Història de Maçanet de la Selva i Editorial Gregal, 2014. 318 p., 25 €.

Aquesta publicació fa un repàs a la història del monestir de Santa Maria de Valldemaria, situat al veïnat de Pibitllor, al sud del terme municipal de Maçanet de la Selva, i que està considerat el primer monestir cistercenc femení de la Corona d'Aragó. El llibre comença amb una explicació general de l'eremitisme, de la vida contemplativa en comunitat, de les diferents reformes de la regla de sant Benet (Benet d'Aniana, Cluny, Cister i les monges blanques) i de la seva instauració a Catalunya a l'edat mitjana, tant en els ordes masculins com els femenins.

Més endavant s'endinsa en la història del monestir, documentat des del 1146: els mites fundacionals, les possessions, els beneficiaris i la creació del monestir de Sant Feliu de Cadins a Cabanes (fundat el 1169), al qual posteriorment s'uní. També presenta la vida quotidiana en comunitat, els conflictes que es produïren al seu interior, la consolidació dels dominis, les penúries econòmiques i el ressorgiment al segle XIV, la nova crisi i la unió amb el monestir de Sant Feliu de Cadins, els conflictes entre els dos cenobis, l'abandonament del monestir el 1543, motivat pel bandolerisme i la inseguretat de la zona, i l'acolliment el 1550 al monestir benedictí de Sant Daniel de Girona, on es va integrar de manera definitiva. La continuïtat dels càrrecs dins del nou monestir de Sant Daniel no va afavorir la disminució de la conflictivitat en la comunitat de Santa Maria, tant interna com externa (amb Sant Feliu de Cadins), ni evità la lluita pels beneficis de Santa Maria dins del monestir de Sant Daniel. El trasllat d'aquesta comunitat i el tancament de l'antic cenobi en van afavorir la venda i la fragmentació del patrimoni.

Els annexos del llibre inclouen mapes, una ressenya del diplomatari fins al segle XVIII, l'abaciologi i el llistat onomàstic de religioses.

CARLES BARRULL. Tècnic de documentació, Institut Ramon Muntaner.

1

2

5

8

11

13

14

16

DE trianovetats)

J. PORTAVELLA I ISIDORO
Els carrers de Barcelona: Gràcia

Barcelona: Ajuntament de Barcelona - Districte de Gràcia, 2013. 387 p., 12 €.

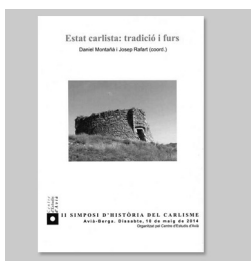
En aquesta anàlisi sobre l'evolució urbanística de la vila de Gràcia, l'autor repassa per ordre alfabètic els carrers actuals dels barris barcelonins de la Vila de Gràcia, Gràcia Nova, els Penitents, Camp d'en Grassot, la Salut i el Coll. De cadascun s'indica la ubicació, l'any que va rebre aquest nom, les denominacions anteriors (si en tenia) i una petita història dels propietaris, dels orígens o del passat urbanístic del carrer, com també informació sobre la persona o ciutat a què està dedicat, si és el cas.

M. Teresa CASTELLÓ BOU
La dona pagesa de la Guerra Civil als anys 60

Sant Vicenç del Castellet: Editorial Farell 127 p., 17 €.

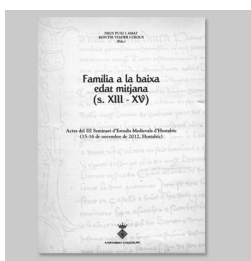
Aquesta publicació estudia el paper de la dona pagesa a les Terres de l'Ebre durant la guerra i la postguerra. El llibre, resultat de les entrevistes a una trentena de dones, analitza el context històric ebrenc de la Guerra Civil fins als anys seixanta. També tracta l'esfera social i familiar de les dones pageses, les feines casolanes i les del camp de què s'encarregaven, els costums, l'oci i la moral de l'època.

D. MONTAÑA; J. RAFART (coord.)
Estat carlista: tradició i furs. II Simposi d'història del carlisme. Avià-Berga.

Avià: Centre d'Estudis d'Avià, 2014. 287 p., 19,30 €.

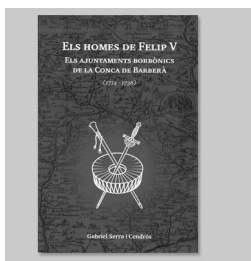
Actes on es publiquen diferents estudis sobre el carlisme, amb els temes següents: el cançoner carlí; el desenvolupament de la Primera Guerra a les Valls d'Àneu i a Solsona; la imatge de Ramon de Cabrera en un manuscrit anònim; les aventures del crani del comte d'Espanya; les notícies de la Gaceta Oficial de Oñate; la ideologia dels matiners; l'estudi de dietaris personals; la Tercera Guerra a Prats de Lluçanès; les polítiques dels capitans generals carlins; el retrat fotogràfic al Vic carlista; l'organització de l'Estat i l'evolució del Movimiento Obrero Tradicionalista, i les darreres novetats bibliogràfiques sobre el carlisme.

N. PUIG I AMAT; M. VIADER I CROUS (eds.)
Família a la baixa edat mitjana (s. XIII-XV)

Hostalric: Ajuntament d'Hostalric, 2013. 147 p., 18 €.

Actes del III Seminari d'Estudis Medievals, que s'inicien amb les ponències: el llinatge dels vescomtes de Cabrera (Alejandro Martínez Giralte), violència domèstica (Almudena Blasco) i la família monàstica (Karen Stöber). En una segona part, s'hi publiquen les comunicacions sobre censals i dots a Girona (Albert Reixach), famílies i subsistència a Parlavà i Fontanilles (Xavier Soldevila), els Perafort (Elvis Mallorqui), escriptures entre el cavaller Bernat de Bedós i Prous (Joan Molla i Esther Loaisa), els Morey (Alberto Reche), el contracte d'agermanament entre esposos (Lídia Donat), les vídues mares i les segones núpries (Mireia Comas), i família i clientelisme a Flix (Carme Camps).

G. SERRA I CENDRÓS
Els homes de Felip V

Montblanc: Consell Comarcal de la Conca de Barberà i Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 2014. 226 p., 12 €.

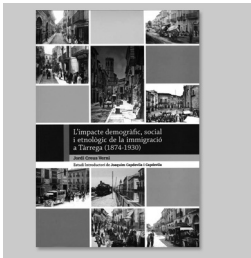
Estudi de l'evolució dels ajuntaments de la Conca de Barberà i dels seus representants al començament del segle XVIII. El llibre analitza les administracions municipals, les senyories civils i religioses dels pobles, el desplegament d'un nou règim municipal borbònic i el govern dels ajuntaments arran del Decret de Nova Planta. La tercera part analitza poble a poble els diferents càrrecs municipals des de 1718-1720 fins a 1738. L'obra acaba amb una completa cronologia dels fets d'armes que es van produir a la Conca de Barberà entre 1704 i 1714.

J. M. COMELLES (ed.); S. ALEMANY; L. FRANCÈS (coords.)
De les iguales a la cartilla.

Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 2013. 365 p., 20 €.

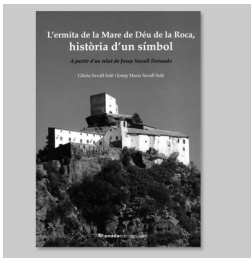
Projecte de recerca de l'Inventari de Patrimoni Etnològic de Catalunya que analitza el procés de medicalització als municipis de Sant Feliu de Guíxols, Castell-Platja d'Aro, S'Agaró i Santa Cristina d'Aro, de la vall d'Aro (Baix Empordà). El llibre, dividit en cinc parts, analitza la medicina popular, la medicalització i els hospitals a Catalunya i la vall d'Aro des de l'edat mitjana, amb especial atenció a la medicina plural dels segles XIX i XX fins al franquisme i la promulgació de la Llei de bases de la Seguretat Social el 1967.

J. CREUS VERNI
L'impacte demogràfic, social i etnològic de la immigració a Tàrrrega (1874-1930)

Tàrrrega: Ajuntament de Tàrrrega; Museu Comarcal de l'Urgell; Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 2013. 289 p., 15 €.

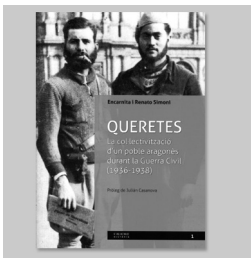
Estudi de l'impacte demogràfic, econòmic i social de la immigració a la vila de Tàrrrega entre el darrer terç del segle XIX i el primer terç del segle XX, en el qual s'analitzen les característiques socials i demogràfiques dels diferents sectors, els elements d'atracció, les zones on s'instal·len els nous arribats i les seves condicions de vida. El llibre s'estructura en cinc parts: la primera comença a mitjan segle XIX i va fins al 1875; la segona abasta de 1875 a 1899, període en què es gesta la ciutat de Tàrrrega; una tercera arriba fins a 1930; la quarta es dedica als corrents polítics entre 1898 i 1931, i la cinquena conté annexos sobre personalitats arribades a Tàrrrega.

G. SAVALL SOLÉ; J. M. SAVALL SOLÉ
L'ermita de la Mare de Déu de la Roca, història d'un símbol

Benicarló: Onada Edicions i Centre d'Estudis Mont-roigencs, 2014. 142 p., 12 €.

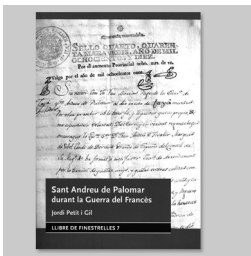
Edició del «llibre que conté notes històriques de l'ermita de la Roca i de la vila de Mont-roig, des de temps antics fins a la data present: any 1939» de Josep Savall Ferrando, on relata l'evolució del poblament de Mont-roig del Camp i de l'ermita de la Roca, des de la prehistòria. Hi explica les diferents edificacions del temple, el culte a la Verge, els ermitans, les romeries i processons, les indulgències, les pregàries i el protagonisme de l'ermita durant la Guerra del Francès i les guerres carlines. El seus nebots, editors d'aquesta publicació, fan un breu estudi crític de la geologia, l'arqueologia i la història de l'entorn del santuari mont-roigenc.

E. SIMONI; R. SIMONI
Queretes. La col·lectivització d'un poble aragonès durant la Guerra Civil (1936-1938)

Calaceit: Associació Cultural del Matarranya, 2013. 311 p., 20 €.

Edició ampliada en llengua catalana de la tesi de llicenciatura en francès, presentada a Ginebra el 1977, reeditada en castellà entre 1982 i 1984 per l'Institut de Estudios Bajoaragoneses i traduïda a l'italià el 2005. En la primera part es fa un estudi de les estructures econòmiques, socials i polítiques durant la II República a l'Aragó, a la província de Terol, al partit judicial de Vall-de-roures i a la vila de Queretes. La segona part analitza la Guerra Civil, els partidaris i els detractors de les col·lectivitzacions, els nous poders del Consell d'Aragó i la seva fi, les batalles, l'arribada dels franquistes i la posterior repressió. La tercera part són els annexos amb documents sobre l'època.

J. PETIT I GIL
Sant Andreu del Palomar durant la Guerra del Francès

Barcelona: Centre d'Estudis Ignasi Iglésias, 2013. 216 p., 15,60 €.

Estudi sobre la Guerra del Francès al municipi de Sant Andreu del Palomar, actual districte de Sant Andreu de Barcelona. El llibre explica les relacions d'Espanya i França al final del segle XVIII, la seva aliança, l'entrada dels francesos a Espanya i a Catalunya, el setge de Barcelona i les batalles del Bruc, Cardedeu-Llinars i Molins de Rei. També tracta la història de Sant Andreu des dels orígens altmedievals fins al començament del segle XIX, l'arribada de francesos, les conseqüències del bloqueig i del setge de Barcelona, la guerra de 1808-1814 i les posteriors conseqüències econòmiques i socials.

noticiari

1 Agenda

■ III Jornada de Portes Obertes del Centre d'Interpretació del Ferrocarril de Móra la Nova MÓRA LA NOVA, 1 I 2 DE NOVEMBRE. ORGANITZEN: ASSOCIACIÓ PER A LA PRESERVACIÓ DEL PATRIMONI FERROVIARI INDUSTRIAL I AJUNTAMENT DE MÓRA LA NOVA.

■ I Curs d'Arqueologia de la ciutat ibèrica del Castellet de Banyoles (Tivissa): «Una visió general de l'antic territori de la Il·lucavònia» TIVISSA, DEL 3 AL 21 DE NOVEMBRE. ORGANITZEN: UNIVERSITAT DE BARCELONA I ASSOCIACIÓ D'HISTÒRIA ANTIGA I ARQUEOLOGIA DE LES TERRES DE L'EBRE.

■ Exposició «Nova Planta: La Catalunya subjecta» LLEIDA, FINS AL 9 DE NOVEMBRE. ORGANITZA: INSTITUT D'ESTUDIS ILERDENCIS.

■ Jornada: «Memòria de barri. Les lluites veïnals a Barcelona sota el franquisme» BARCELONA, 13 DE NOVEMBRE. ORGANITZA: INSTITUT CATALÀ D'ANTROPOLOGIA.

■ Tricentenari 1714. Grups de recerca local de Barcelona 2014. Itinerari: «Sant Andreu de Palomar entre el Corpus de Sang i la Guerra de Successió»

SANT ANDREU (BARCELONA), 21 DE NOVEMBRE. ORGANITZEN: CENTRE D'ESTUDIS IGNASI IGLÉSIES I ASSOCIACIÓ CIUTADANA PER AL DRET DE LES DONES, AMB EL SUPORT DE L'INSTITUT RAMON MUNTANER, LA CCEPC I L'ICUB.

■ XXI Col·loqui de Tardor: «La música a les comarques gironines. De Cerverí a Montsalvatge»

BANYOLES, DEL 21 AL 23 DE NOVEMBRE. ORGANITZA: CENTRE D'ESTUDIS COMARCALS DE BANYOLES.

■ XI Trobada d'Entitats i Associacions Culturals de les Comarques de la Diòcesi de Tortosa (Terres de l'Ebre, Priorat, Franja, Maestrat i Ports)

MÓRA LA NOVA, 22 DE NOVEMBRE. ORGANITZEN: INSTITUT RAMON MUNTANER, UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI I AJUNTAMENT DE MÓRA LA NOVA.

■ IV Congrés de la Vall d'Albaida BENIGNIM, 28 I 29 DE NOVEMBRE. ORGANITZA: INSTITUT D'ESTUDIS DE LA VALL D'ALBAIDA.

■ Tricentenari 1714. Ruta per la Barcelona de la Guerra de Successió i l'11 de setembre BARCELONA, 29 DE NOVEMBRE. ORGANITZEN: TOT HISTÒRIA ASSOCIACIÓ CULTURAL, INSTITUT RAMON MUNTANER, AMB LA COL·LABORACIÓ DE L'ASSOCIACIÓ SALUT I FAMÍLIA I EL SUPORT DE L'INSTITUT RAMON MUNTANER, LA CCEPC I L'ICUB.

■ Presentació del projecte de memòria oral «Primer franquisme a Vilassar de Dalt» VILASSAR DE DALT, 12 DE DESEMBRE. ORGANITZEN: GRUP LA FILFERRADA, MUSEU ARXIU DE VILASSAR DE DALT I INSTITUT RAMON MUNTANER.

■ Conferència: «Els centres d'estudis: una xarxa de cultura i recerca en el territori» BARCELONA, 16 DE DESEMBRE. ORGANITZEN: BIBLIOTECA ARÚS, INSTITUT RAMON MUNTANER I CCEPC.

2 Noticiari

IV JORNADA RECERCA LOCAL, PATRIMONI I HISTÒRIA MARÍTIMA

Amb la voluntat de donar continuïtat a la iniciativa engegada el 2009 pel Museu Marítim de Barcelona, l'Institut Ramon Muntaner i la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, aquestes entitats promouen la celebració de la IV Jornada Recerca Local, Patrimoni i Història Marítima, que tindrà lloc a la sala d'actes del Museu Marítim de Barcelona el 29 de novembre de 2014.

La Jornada es planteja amb una doble finalitat: d'una banda, vol servir de punt de trobada i intercanvi d'idees i projectes al voltant de la història i la cultura marítimes; de l'altra, la trobada ha de permetre copsar l'estat de la qüestió i traçar unes línies de futur posant en valor què és i què pot ser la recerca local en aquest camp.

Per assistir-hi cal inscripció prèvia, gratuïta. El preu del dinar és de 16 €, i es pot pagar el mateix dia.

Per a més informació: gonzalezsin@diba.cat / tel. 933 42 99 20.

PUBLICACIÓ DE LA SETENA EDICIÓ DE L'ESPAI DESPUIG, DEDICAT A L'ASSOCIACIONISME CULTURAL EL SEGLE XXI Aquest mes de novembre està previst que ja estigui disponible la publicació que recull les aportacions a la VII edició de l'Espai Despuig, que es va dur a terme el 19 de novembre de 2014 a Otos (la Vall d'Albaida) amb el títol *Associacionisme cultural en el segle XXI* i que va ser organitzat per l'Institut Ramon Muntaner i l'Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida.

La publicació, com la taula rodona, se centra en l'associacionisme cultural i el seu paper en la

societat actual, si ha estat capaç d'adaptar-se als canvis, com s'ha vist afectat per la crisi, en què pot contribuir a superar-la i altres qüestions. Entre altres, hi participen Josep Vicent Frenchina, president de la Federació d'Instituts d'Estudis Comarcals de València (FIECOV); Emma Rodríguez, presidenta de l'Associació d'Amics de la UNESCO; Josep Almeria, president de la Federació de Societats Musicals de la Comunitat Valenciana; Carmen Domenech, de l'Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida; Rafa Cano, de la Coordinadora Ecologista de la Vall d'Albaida i Josep Santemases, president de la CCEPC i vicepresident de l'IRMU.

Com les anteriors edicions, la publicació s'editarà en paper i en línia i es podrà consultar a text complet al web de l'Institut Ramon Muntaner (www.irmu.org).

Consell de redacció: Victòria Almuni (C.E. Senjencs), Joan Busqueta (UdL), David Cao (P. Estudis Osonencs), Joaquim Capdevila (UdL), Enric Garcia Domingo (M. Marítim Barcelona), Narcís Figueras (UOC), Antoni Gavaldà (URV), Oriol Granados (CE. Montjuïc), Carla González Collantes (UIC), Oscar Jané (UAB), M. Carme Jiménez (IRMU), Joan-Lluís Mas (Terra dels Avis, Cat. Nord), Lourdes Plans (C.E. Històrics de Terrassa), Joaquim M. Puigvert (UdG), Mercè Renom (C.E. Comarcals Baix Llobregat), Teresa Reyes (Oficina Patrimoni Cultural - Diputació Barcelona), Enric Saguer (UdG), Carles Santacana (UB), Sebastià Serra (UIB), Ramon Ten S. Arqueologia i Paleontologia. G.Cat), Francesc Viso (CCEPC).

Consell assessor: Agustí Alcoverro (MHC), Ferran Archilés (UV), Josep Casanovas (UdV), Montserrat Duch (URV), Enric Guinot (UV), Antonieta Jarne (UdL), Antoni Mas Forners (C.E. Repoblació Mallorca. UIB), Marina Miquel (MHC), Conxita Mir (UdL), Vicent Olmos (UV), Joan Peytaví (UPVD), Santi Ponce (UdV), Joan Santacana (UB), Josep M. Sans Travé (ANC), Gemma Tribó (UB), Antoni Virgili (UAB)

<http://www.sre.urv.es/irmu/plecs/>.

Revista editada per:

INSTITUT RAMON MUNTANER
Fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana

CCEPC
www.ccepc.org

Amb el suport de:
 Generalitat de Catalunya

 Diputació de Barcelona
xarxa de municipis

 DIPUTACIÓ DE TARRAGONA

 FUNDACIÓ JOSEP IRLA

 FUNDACIÓ PRIVADA MÚTUA CATALANA

 Diputació de Girona

 Diputació de Lleida

 INSTITUT D'ESTUDIS ILERDENCS
Fundació Privada de la Diputació de Lleida